

UNIVERSITATEA BABEȘ–BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE LIMBI ȘI LITERATURI SLAVE

STUDII DE LIMBĂ, LITERATURĂ ȘI METODICĂ

Lucrările simpozionului internațional

„100 de ani de slavistică la Cluj”

Cluj-Napoca, 30-31 mai 2019

XV

Editori

Katalin Balázs

Sanda Misirianțu

Editura NAPOCA STAR

Piața Mihai Viteazul nr. 34/35, ap. 19

tel./fax: 0264/432547

mobil: 0740/167461

Director de editură: **Dinu VIRGIL-URECHE**

Culegere: Autorii

Tehnoredactare computerizată: **Katalin BALÁZS**

Redactor: **Katalin BALÁZS**

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. **Leonte IVANOV**

Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România

Specialist principal dr. **Nikoleta HOLOVACH**

Universitatea „Yurii Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina

© Autorii, 2020

© UBB Cluj, Facultatea de Litere, Departamentul de limbi și literaturi slave,
2020

ISSN 1842-5585

УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ БАБЕША–БОЙАИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ И ЛИТЕРАТУР

**ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ЯЗЫКОЗНАНИЮ,
ЛИТЕРАТУРЕ И МЕТОДИКЕ**

Материалы международного симпозиума

«100 лет Клужской славистике»

Клуж-Напока, 30-31 мая 2019 года

XV

Научные редакторы

Каталин Балаж

Санда Мисирианцу

Volum realizat pe baza materialului Simpozionului internațional „100 de ani de slavistică la Cluj”, desfășurat în 30-31 mai 2019 la Cluj-Napoca.

Proceedings of the International Symposium “100 Years of Slavistics in Cluj-Napoca”, held in Cluj-Napoca, May 30-31, 2019.

Настоящий сборник составлен на основе материалов Международного симпозиума «100 лет Клуэжской славистике», проходившего в Клуэж-Напоке 30-31 мая 2019 года.

Исследования по языкознанию, литературе и методике

Научные референты:

Леонте ИВАНОВ, д-р филол. наук, профессор, Ясский университет им. Александру Иоана Кузы, Румыния

Николетта ГОЛОВАЧ, к.ф.н, передовой специалист, Черновицкий национальный университет им. Юрия Федьковича, Украина

© Коллектив авторов, 2020

© Клуэжский университет имени Бабеша–Бойаи, Филологический факультет, Департамент славянских языков и литератур, 2020

Издательство Напока Стар, 2020

ISSN 1842-5585

CUPRINS

Prefață	7
---------------	---

Lucrările simpozionului

I. Lingvistică

SANDA MISIRIANȚU, KATALIN BALÁZS (România), <i>Galeria portretelor: au fost profesorii noștri...</i>	9
JUDIT BARTALIS-BÁN (România), <i>Исследования в области фонетики в Клужской русистике</i>	29
TAMARA BUDANOVA (Finlanda), <i>Лингвистический портрет десятилетия</i>	36
JELIZAVETA BÁRÁNY (Ucraina), <i>Дослідження лінгвоукраїністики в науковій спадщині Ласло Деже</i>	48
SERHII LUCHKANYN (Ucraina), <i>Грамматика славянская Мелетия Смотрицкого и румынская филология XVII-XVIII веков (к 400-летию напечатания памятника)</i>	58
ADRIAN CHIRCU (România), <i>Consecvențe, inconsecvențe și subsecvențe în tălmăcirile lui Teodor Corbea. Grupul consonantic slav [sv]</i>	74
SORIN PALIGA (România), <i>Albanians, Romanians, Slavs – ethnicity, change and politics in the 2nd half of the first millennium C.E.</i>	88
CRISTINA SILAGHI (România), <i>Conceptul CASĂ ca element al imaginii lingvistice a lumii la români, ucraineni și ruși</i>	124
KATALIN BALÁZS (România), <i>Lexemele timp, vreme / время în limbile rusă și română. Conceptualizarea timpului</i>	131
VIKTÓRIA LÉBOVICS (Ungaria), <i>Нюрнбергский процесс – колыбель синхронного перевода</i>	140
OKSZANA TASKOVICS (Ungaria), <i>Методи перекладу культурних реалій на прикладі угорсько-українського перекладу опер Ференца Еркеля Ласло Гуняді і Банк Бан</i>	151
MARIA BARŁOWSKA (Polonia), <i>List dedykacyjny Jakuba Wujka do Stefana Batorego z Koloszwaru – o retoryce mówienia do władców</i>	159
VIKTÓRIA STEFUCA (Ungaria) – <i>Власні імена угорського походження (на матеріалах українсько-молдавських грамот XIV-XV століть)</i>	177

II. Cultură și literatură

ADALBERT BÁRÁNY (Ucraina), <i>Восприятие авторской позиции В. Гроссмана и место его романа Жизнь и судьба в контексте русской военной прозы XX века</i>	186
GALINA LESNAYA (Rusia), <i>Історія українського модернізму в інтерпретації Олександра Дорошкевича</i>	204
TETIANA CHONKA (Ucraina), <i>Фантастика і реальність у повісті Яни Дубинянської Дружини привидів</i>	213
MIHAELA HERBIL (România), <i>Fantasticul în nivelele gogoliene Portretul și Nasul</i>	227
MARTA ZAMBRZYCKA (Polonia), <i>Мотив choroby w prozie niepodległej Ukrainy na przykładzie prozy Jurija Izdryka</i>	237
EVELINA BALLA (Ungaria// Ucraina), <i>Філософський дискурс малої прози Степана Ткачука</i>	250
AYTOLKYN ZHIENBAY (Kazakhstan), <i>Знаковая экпликация хромотона в лирическом цикле И. Бродского Часть речи</i>	262
GALIYA ARYNGAZYNOVA (Kazakhstan), <i>Магометанский (арабский) восток в поэме А.С. Пушкина Бахчисарайский фонтан</i>	270
RAFAL SZCZERBAKIEWICZ (Polonia), <i>Odnaleźć siebie na zewnątrz. Podróże literackie jako pozory otwarcia</i>	277
ANDRZEJ NIEWIADOMSKI (Polonia), <i>Od geopolityki... do geopolityki. Najnowsza literatura polska wobec Europy (środkowo-wschodniej)</i>	293
BEATA GARLEJ (Polonia), <i>„Naiwność” jako wartościowa estetycznie jakość w Bolesława Leśmiana Urszuli Kochanowskiej</i>	310
MONIKA GRĄCKA (Polonia), <i>Ze wspomnień polaków zaangażowanych w rosyjski ruch narodnicki</i>	321
LUDMILA BEJENARU (România), <i>Provocări ale multidisciplinarității în investigarea textului urban</i>	335
SAGINTAY BERDAGULOVA (Kazakhstan), <i>Казахстан: территория согласия и межкультурная коммуникация</i>	350
KARLYGASH ABYLKHASOVA (Kazakhstan), <i>Формы межкультурного диалога при изучении прозы Л.Н. Толстого в американской школе</i>	362
Lista participanților	373

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС МАЛОЇ ПРОЗИ СТЕПАНА ТКАЧУКА

Евеліна Балла

*Ніредьгазський університет, Угорщина
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна
evelina.ball76@gmail.com*

Abstract. *Philosophical Discourse of Stepan Tkachuk's Flash Fiction.* In this article the philosophical discourse of flash fiction written by Stepan Tkachuk, Ukrainian-speaking writer from Romania, was analyzed. Existential perspectives and essential philosophical concepts were considered in details. The specific interpretation of motive of time and way was found out. The conclusion about philosophy as a sign of individual style of a writer was made.

Keywords: *Stepan Tkachuk, flash fiction, philosophical discourse, existential perspectives, concept of time.*

Творчість Степана Ткачука, українськомовного письменника Румунії, – самобутнє художнє явище. У доробку митця, що був свого часу і відомим громадським діячем, очільником Союзу українців Румунії, представником української громади в парламенті Румунії, численні поетичні збірки, прозові твори та майстерні художні переклади. Михайло Гафія Трайста, який вважає його своїм творчим ментором, зазначив: «Сьогодні, коли беру до рук книжки Степана Ткачука, перегортаю сторінки, читаю його вірші і прозу, то ловлю себе на думці, що творчість письменника після його відходу у вічність ніби виросла, наповнилась якимось новим неусвідомлюваним дотепер змістом...» (Трайста 2018, 68]. І справді, його лірика та епічні твори знаходять резонанс у колах сучасних читачів, примушують задуматися над складними філософськими питаннями.

С. Ткачук як письменник дебютував у 1971 році поетичною збіркою *Розколоте небо*. Час, коли на літературному горизонті з'явилося його ім'я, – це, за визначенням Л. Василик, «період творчого засвоєння українською поезією Румунії кращих тенденцій материкового шістдесятництва та рис загально-румунського літературного оновлення. Саме в цей час в українській поезії Румунії відбувся перехід від функціонального, догматичного розуміння творчості до вартісної естетичної сутності»

(Василик 2001, 11]. У 70-х роках С. Ткачук видав ще три поетичні збірки – *Наврочені роки* (1973), *Час без часу* (1975), *Посміх світу* (1977), а згодом книги *Кочівницька душа* (1980) та *Подорож у вічність* (1982). Уже назви цих перших поетичних видань свідчать про екзистенціальні шукання автора, його спробу заактуалізувати одвічні життєві загадки, дати емоційний та ментальний ключ до їх розкодування.

Детально проаналізував мотиви та поетику ранньої лірики С. Ткачука Михайло Михайлюк, який, зокрема, зауважив: «... всі поети, – і початківці, і зрілі, і майстри, – відчують потребу звертатися до старих традиційних тем із щирим бажанням надати їм власного освітлення, влити в них хоч би краплину особистого. А в Ткачука, крім цього, яскраве прагнення у всіх збірках до чогось тривожного, бурхливого, символічного, небезпечного, красивого своєю незвичайністю, навіть невизначеного» (Михайлюк 1983, 161). Не випадково в передмові до книги *Слово про слово* дослідник називає С. Ткачука «метаморфозованим до невпізнання», а розділ, де представлено його доробок, має заголовок «Маски поета». Як об'єктивний критик, М. Михайлюк у цій публікації наголошує не лише на здобутках, а й на окремих художніх невдачах С. Ткачука-поета.

У цілому ж, попри широкий тематичний діапазон та жанрово-стильове багатство, творчість С. Ткачука залишається недостатньо вивченою сторінкою національного письменства. В українському літературознавстві немає ґрунтовних наукових праць, у яких би осмислювались питання проблематики та поетики його художніх творів. Можемо згадати хіба що монографію П. Сороки, у якій автор представив літературний портрет Степана Ткачука (Сорока 2005).

З 1974 року письменник вступає і в прозовий «діалог» з читачем. Виходить у світ книга оповідань *Сузір'я предків*, а в 1979 році – роман *Нічия пора!*. І. Кушнірик наголошує на тому, що в 70-х роках в українській літературі Румунії саме проза розвивається дуже продуктивно. Дослідник, крім книги С. Ткачука, називає збірки *Біле-пребіле поле* М. Михайлюка, *Пастух і дика черешня* Стеліана Груї Яцентюка, *Світлотінь* К. Ірода, *Новели* І. Федька, *Роздоріжжя*, *Сюжет для новели* М. Корсюка, *Явір, що в полі одинокий* І. Ковача, романи *Лорана Любов до ближнього* М. Небиляка, *Чуга* І. Ковача, *Передодень* К. Ірода, *Гора* Василя Кліма і

зазначає, що цим митцям притаманне «вдале відтворення специфічних рис українських селян із Румунії на тлі загальносупільних інтересів на різних етапах розвитку», «вони прагнуть поглибити художню реалізацію правдивих картин соціальної дійсності в найрізноманітніших її аспектах» і «їхнім творам властива розмаїтість прийомів, манер і стилів» (Кушнірик 1989, 122).

Яскраво засвідчує новаторські пошуки українського епічного слова в Румунії і прозова творчість С. Ткачука. В аспекті з'ясування обраної наукової теми нашу увагу привернула мала проза письменника, представлена в другому томі його *Вибраних творів* (Бухарест, 2002). Аналіз кращих зразків літературної спадщини засвідчує увагу автора до суттєвих та вічних екзистенційних питань, оригінальність їх художнього трактування. Саме тому ми поставили перед собою мету – проаналізувати новели та оповідання С. Ткачука, детально охарактеризувати їх філософську наповненість.

Теоретико-методологічною призмою для нашого дослідження стало поняття філософського дискурсу, який, за визначенням Євгенія Кроткова, «конструє категоріальний простір мислення-говоріння про світ, про становище й роль людини в ньому, і «координатами» цього простору є загальні поняття – категорії, або концепти» (переклад з російської – Е. Б.) (Кротков 2019). Розгляд творчості письменника під таким кутом зору дає підстави стверджувати, що філософська парадигма художнього мислення Степана Ткачука вибудовується в координатах екзистенціального філософування. Як зазначає Н. Михайловська, «серцевина екзистенціалізму – в індивідуалізмі та суб'єктивності. Зовнішній світ і відносини людей досліджуються в світлі категорії існування, тобто суб'єктивності особи. Окрім цього, людське існування сприймається як вихідний пункт роздумів над світовими проблемами» (Михайловська 1998, 8). Такий рух філософської думки бачимо і в художньому світі С. Ткачука, а наявність у багатьох епічних творах письменника розмірковувань та узагальнень про універсальні закони буття дає підстави розглядати їх у параметрах філософської прози. Звичайно ж, не все у творчому доробку автора рівноцінне, глибоке й художньо вартісне, однак серед проаналізованих нами зразків малої прози знаходимо чимало

таких, що підтверджують майстерність С. Ткачука-прозаїка й уможливають окреслення його авторської «філософії буття». Зупинимось на окремих її аспектах.

Насамперед слід наголосити, що серед проблем, які порушує митець у новелах та оповіданнях, домінують екзистенційні: швидкоплинності та сенсу людського життя, його трагічної невлаштованості, вибору, життя і смерті, добра і зла тощо. Автор розгортає їх у двох площинах – особистій, індивідуальній, через показ долі конкретної людини-персонажа чи наратора та універсальній, космічній, оприявленій переважно у філософських рефлексіях відавторського оповідача або олюднених категорій Абсолюту. Останнє, зокрема, яскраво простежуємо в новелах із сюрреалістичними компонентами – *Монолог світанку*, *Воскресіння*, *Я і тінь*. Тут митець глобалізує, «укрупнює» буттєві категорії, персоніфікує їх. Таким чином, філософські узагальнення наратора є продуктом інтуїтивно-мисленнєвої діяльності, бо в них простежується емоційно-відчуттєве осягнення діалектики буття, що є невід'ємною складовою художнього пізнання дійсності, та раціональне, розмислове. Водночас С. Ткачук репрезентує в цих текстах широкий спектр ментально-духовних порухів наратора в напрямку розкодування життєвих істин – це здогади, сумніви, роздуми, питання, вагання, розгубленість, безпорадність... У такий спосіб автор залучає до «співрозмірковувань» і реципієнта, активізує його увагу, навіює певний настрій.

Цікавою з наративного погляду є, наприклад, філософська новела *Розвід*. Її головними «персонажами» є персоніфіковані образи Часу-«пройдисвіта» та Землі-«родоначальниці» як подружжя. Твір побудований на діалозі між ними, а розпочинається вражаючою сюрреалістичною картиною:

«Світає...

На перехресті буття і небуття Космос став Столом Мовчання, а навколо нього зоряниці впали на коліна й грають на сонячних кларнетах. Неквапно проходять години. Час і Земля неохоче присіли за стіл» (Ткачук 2002, 12). Висновок про нерозривний зв'язок між ними і неперебутність кожного міститься в такій репліці Землі: «Ми ніколи, ой ніколи, Часе, розвестить не в стані, бо в мене серце на жарині, а в тебе дух на грані...»

(Ткачук 2002, 17). Образи жарини, грані асоціативно відсилають нас до іншого, дуже потужного в художньому просторі С. Ткачука концепту – образу-символу вогню.

Олюднені образи Часу та Землі постають також у ліричній новелі «Воскресіння»: «Час проходить байдуже мимо отчих домів, коликів і цвинтарів. Він ніколи не дивиться ні вправо, ані вліво. Іде тільки уперед. Час від часу поглинає й услід... На його ногах – зачароване взуття. Час – безликий. Він тільки відчутний» (Ткачук 2002, 37). Подібні філософські узагальнення притаманні багатьом новелам письменника. Можемо стверджувати, що в його малій прозі вибудовується своєрідна, різнобічно трактована концепція часу.

С. Ткачук художньо інтерпретує мотив часу знову ж таки у двох аспектах – особистісному, земному та метапросторовому, універсальному, космічному. Щоб відобразити трансцендентний характер часоплину автор вдається до метафоризації: «У подвір'ї зраженої самотини над криницею спогадів погойдується журавель часу і, раз у раз, черпає своїм надуманим відром спокусливу таїну» (Ткачук 2002, 256); «По небі вічність розмотує свої великі клубки доріг неповернення і прокидає нефритові кладки понад глухими проваллями, що позіхають безперестанку» (Ткачук 2002, 256). Образ часу в малій прозі митця багатоплановий, постає в різних трансформаціях, для цього автор використовує лексеми, що мають дотичну до теми часу семантику: мить, роки, минуле, вічність тощо. Зацитовані уривки засвідчують також почуттєвість, ліричну суб'єктивність як форми оприявлення філософського змісту.

Час у розумінні С. Ткачука виступає об'єктивним цензором людського буття, від нього нічого не приховаєш, як і не внесеш корективи в події, переміщені в минуле. Зримою прикладом таких філософських роздумів стає історія Олександра Каламута, головного персонажа оповідання «Правда і кривда», який, осмислюючи неоднозначні вчинки та рішення у своєму житті, приходиться до висновку: «Чини – тимчасові, як і наше життя. Тому ж нікому й ніколи не треба забувати, в якій колісці він колесався, якими шляхами бродив, на яких кручах засміявся й заплакав, у кого знайшов людяність або байдужість. Час завжди перециджує на своїм

цідилі все. Золото залишається золотом, хоч би воно звіку-споковніку й лежало тільки в болоті» (Ткачук 2002, 87). З цього приводу пригадується афористична думка, висловлена у вірші Л. Костенко, «час – він мудрий, фікції скасує» (Костенко 1989, 172), а також моральні «тортури» головного персонажа повісті І. Чендея *Іван* Івана Каламаря, який намагається знайти відповідь на питання: «Де мій Бог?».

Фокус бачення в оповіданні «Правда і кривда» варіюється, але і в роздумах третьоособового наратора, і в розмислах Олександра Каламута, і в репліках Андрія Кобзини звучать цінні міркування щодо відповідальності людини за свої вчинки. Змістотворчими тут постають екзистенціали-антиномії правда/кривда і як транслятор поняття «совість». Прикметно, що твір розпочинається каскадом риторичних питань, виражених називними реченнями. Переважно це екзистенціали («Час? Доля? Життя? Суспільство?») (Ткачук 2002, 87) і їх вживання та ще й у такій формі стає філософською преамбулою цього оповідання.

Через питальні риторичні конструкції автор ніби розмірковує вголос, артикулює концептуальні речі.

Риторичні питання надають творам С. Ткачука медитативного характеру, а в окремих випадках і ліризують їх, як це бачимо в новелі *Бабусина спідниця*: «О, милі спогади! Чом ви аж нині прилетіли голубами з невідомих країв і так черешнево зацвіли на дереві пізнання, так буйно завирували у світі мого даленіючого дитинства?» (Ткачук 2002, 87).

З образом часу нерозривно пов'язаний інший концепт – пам'ять, що є ключовим у філософському дискурсі автора. Стрижневу роль він відіграє насамперед у його автобіографічній прозі (*Бабусина спідниця*, *Сузір'я предків*, *Дума про рідне село*). Ці твори демонструють, що С. Ткачуку властивий і питомо український відфольклорний «філософізм». Майже всі його художні тексти пересипані народними афоризмами – прислів'ями та приказками. Автор обігрує їх, нанизує, протиставляє, ось, наприклад, уривок із новели *Двійник*: «У мене слово – словом, а діло – ділом. І люблю людині сказати у вічі все, що маю на душі, хоч вона боїться правди, як чорт ладану. Я дивлюся на тебе рідко, але густо бачу» (Ткачук 2002, 87). Десятки таких сентенцій знайдемо в оповіданні *Головати* та інших прозових текстах автора. Як бачимо, у філософській прозі Ткачука панує

фольклорна стихія, яка є «засобом кодифікації, збереження й актуалізації народного морального досвіду, найбільш життєвої і водночас надпобутової мудрості як „буття в істині”» (Соловей 1999, 362).

В оповіданні *Бабусина спідниця* філософія життя актуалізується через особистий досвід, зв'язок поколінь. Спогади є тим каналом комунікації, через який передається житейська мудрість, загальнолюдські цінності. Події минулого набувають художньої окресленості як зафіксовані в пам'яті враження, вони спонукають ліричного оповідача до аналізу та узагальнень: «Колишні бабусині слова вп'ялись у мою душу й зі впливом часу закілчилились, зав'язались і, мабуть, їх терпкі овочі почали падати принишкло в розхлюпане озерце моєї пам'яті» (Ткачук 2002, 136). У творі спостерігаємо глибоко особистісне, інтимне осягнення кінечності людського життя, а оповідна манера викладу ліризує, емоційно наснажує його: «Я їду... А дорогу долає лиш той, хто іде. Приходить час, коли життя кожної людини одягає зіткану з найкращих спогадів одягу і починає свою нову подорож по білому світу» (Ткачук 2002, 144).

Інтегральним концептом філософських новел С. Ткачука є, як бачимо, образ дороги, що постає в різних інваріантах – стежки, путі, доріжки, шляху, гостинця. Кінечність людського життя також артикулюється через ці символи – «дорога неповернення», «стежка неповернення» тощо. Як зазначено в Енциклопедичному словнику символів, «шлях (путь, дорога) – символ складного, нелегкого життя; розлуки з домівкою; поведінки тощо. У міфологічних та релігійних моделях світу шлях – це образ зв'язку між двома точками простору. Постійна і невід'ємна ознака його – многотрудність, складність, небезпечність» (Потапенко 2015, 886). Письменник метафорично відтворює цю «многотрудність» людської долі й життєвого поступу («я ледь доволочився на горб життя, а хтось мене вже й тягне за ноги додолу») (Ткачук 2002, 41).

Динаміка, як відомо, є характеристичною властивістю життя людини, через те рух у просторі С. Ткачук художньо інтерпретує в глибоко ліричному оповіданні *Під знаком розлуки*. Тут автор вдається до епістолярної форми художнього викладу, а його наратор так резюмує свої філософські спостереження: «...на цьому світі завжди щось починається й зачиняється, спалахує й тліє, хтось усміхається й плаче, сходить на

манівці й паде під знаком, а захланні руки долі зашнуровують його Книгу життя і таврують на ній знак розлуки» (Ткачук 2002, 41). Зацитований уривок засвідчує наявність у Ткачуковому ідіостилі ще однієї прикметної риси, що є універсальним принципом філософування, – антитетичного способу мислення.

На зіткненні протилежностей заснована, приміром, художня концепція новели *Поминки*. Дмитро Павлюк поминає найближчих йому людей – дружину та дітей. Він щойно довідався про смерть свого останнього наймолодшого сина Ілька. Через трагедію цього персонажа, якого «доля закосичила реп'яхами», а «життя бичує вогненным батогом», автор порушує проблему амбівалентності людського життя («Боже, який безпорадний чоловік і скільки горя народжують його перелітні роки! Чому ж людина така окрилена і, водночас, така немічна?» (Ткачук 2002, 233), у якому постійно чергуються біль і втіха. На подібних буттєвих антиноміях (радісті/біди, щастя/горя, сміху/плачу, задоволення/ розчарування) ґрунтується Ткачукова концепція життя. Як слушно твердить Е. Соловей, «таке явище, як антитеза з її генетичною приналежністю до філософської рефлексії, з її важливими змістовно-виражальними функціями – настійно вимагає підключення певного філософського контексту» (Соловей 1999, 315).

Чи не найкраще ілюструє такий підхід до трактування філософських питань оповідання *Головаті*, «замішане» на біблійному сюжеті. Бог посилає святого Петра на Землю, щоб помирити двох опонентів, які «мудрують» та дискутують над різними філософськими питаннями, намагаючись розгадати істину. Як згодом виявляється, між собою ведуть полеміку Час та Українець. Таким чином, С. Ткачук екстраполює пошук істини на буття українського народу. У цьому творі яскраво простежуємо таку ознаку літератури філософського плану, як афористичність. Оповідання *Головаті*, що нагадує сучасні зразки постмодерної літератури, пересипане афоризмами: «Життя не має ціни. Проте дуже багато вартує доля», «До булави треба й мудросивої голови», «Не лише силою треба боротись, а й умінням», «В очах сильного завжди безсилий винен» (Ткачук 2002, 189-190) тощо. Сконденсованість вислову, наявність словесно-сміслових філософських формул запрограмує

дидактичність, притчевий характер цього та деяких інших художніх текстів С. Ткачука.

Звернення до Біблії, вічних істин, зафіксованих у Слові, у Ткачука не принагідне. Послідовно опрацьовується письменником притча про блудного сина. Рух від дому, у невідомість, пошуки щастя поза межами рідного обійстя і врешті повернення до нього, до своїх першовитоків – мотив багатьох прозових текстів письменника. У цьому аспекті ним майстерно трактується уже згадуваний нами образ дороги. Вдало осучаснює притчу про блудного сина С. Ткачук у новелі *Наврочений город*. Данило вирушає в дорогу в пошуках кращої долі. Його «приваблювали неозорі краї, а їх таємний поклик постійно батожив його бурхливі, невгамовні бажання» (Ткачук 2002, 242-243). І хоча молодий чоловік окрилений перспективою, проте в його душі панує сум'яття, щемливий біль прощання. Понура станція, зморений життям і багатолітніми мандрями співрозмовник Данила, метафоричні пейзажні картини, гуркіт потяга та й заголовок твору підкреслюють психологічну роздвоєність героя, дають зрозуміти: сюди обов'язково захочеться повернутися.

Цей мотив повернення майстерно інтерпретується С. Ткачуком і в новелі *Велике горе*: «Після довгих років розлуки принесли мене кроки до рідного села, принесли туди, де дерева зберігають ще пам'ять про мене, де джерела ще оспівують свою буденність моїми улюбленими піснями, де майже долизаний часом поріг ще очікує мого повернення» (Ткачук 2002, 252). Згодом доля оповідача відходить на задній план, бо читач разом із ним стає свідком трагедії, що сталася в житті дзвонаря Василя Бренюка. Письменник вдається до відтворення екстремальних ситуацій, що стають каталізаторами філософських «осянянь» наратора.

Згустками екзистенційних людських турбот насажений екскіз *Глухі*, фабульним ядром якого є «розмова» двох персонажів, а насправді монолог кожного з них, бо вони не чують один одного. Не випадково цей твір має назву *Глухі*.

Подібним за композиційною структурою є твір *Теребені-вені*, в основі якого діалог між Життям та Смертю. У їхніх репліках знаходимо чимало філософських сентенцій: «Час – батько батьків, а Доля – матір матерів» (Ткачук 2002, 18); «Час народив людину, а Доля її в дорогу без

вороття спроводила» (Ткачук 2002, 18); «Час панує над світом, а Доля керує ним» (Ткачук 2002, 20); «Я – з тих, що дивиться рідко, та густо бачить» (Ткачук 2002, 19); «...світ стоїть ба на вершку язика, ба на долоні уму» (Ткачук 2002, 20) та ін. Можемо підсумувати, що антитеза життя/смерть набуває ключового, концептуального значення в малій прозі С. Ткачука.

Потужними в ній є і власне танатологічні мотиви (*Гробар*, *Дзеркало*). Тут простежуємо намагання осмислити сутність смерті, розгадати таємницю потойбічного. Нерідко письменник трактує смерть у дусі «гайдеггерівської» філософії. Засновник сучасного екзистенціалізму М. Гайдеггер тлумачить смерть як «онтологічну характеристику людського буття: життя є «буття-до-смерті», людина постулює себе у світі усвідомленням власної смертності» (Безнюк 2003, 927).

Містким і філософсько наснаженим є в новелістиці митця образ дзеркала. Старий Ілашко з новели *Капелюх* «зиркнув у дзеркало, що стирчало перед ним, як лискуче широкорозплющене око вічності» (Ткачук 2002, 55). А головна героїня новели *Дзеркало* бачить у його свічаді відображення усіх прикметних у її житті подій, прозирає в ньому «ікони багатьох пройдешніх поколінь» (Ткачук 2002, 55).

У цьому філософському контексті постає й питання про сенс людського життя. С. Ткачук у художній формі артикулює своє розуміння «наповненості» існування людини на землі. Його художня філософія співзвучна з основними постулатами сучасних науковців, які твердять: «Реалізація сенсу є для людини імперативною необхідністю у зв'язку з обмеженістю, скінченністю, незворотністю буття у світі, неможливістю відкласти що-небудь на потім, неповторністю можливостей у кожній конкретній ситуації. Неминучість смерті не позбавляє життя сенсу» (Кремень 2005, 464). Подібну «формулу» смислу людського буття подає письменник у творах *Я і тінь*, *Капелюх*, *Бабусина спідниця* та ін. Спостерігаємо своєрідне «самовираження душі» (М. Михайловська), яке відбувається шляхом самоаналізу, рефлексії, ліричного монологу, переважно через віддзеркалення складних суб'єктивних процесів (емоцій, переживань, вражень) від пережитих подій – власних чи оточення. Їх

характерною рисою є трагізм. Саме трагічне світовідчуття домінує в екзистенціальному філософуванні й у художній філософії С. Ткачука.

Трагічного забарвлення набуває в прозі митця мотив плину людського життя, руху до останньої межі. У психологічній новелі *Кателюх* ця тема оприявнюється через мотив старості. Твір заснований на метафорі. Автор вправно застосовує експресіоністські прийоми відтворення дійсності, бо саме так передається невтішний біль героя – старого, безсилового Ілашка. Як акомпанемент звучать філософські роздуми наратора, що виносять проблему індивідуального буття в астральний простір: «Кожний буковинський храм таїть у собі магічну силу, яка перебудовує людину в те, ким чи чим вона жадає бути, зряче штрихує її космічний профіль і проектує його на фоні вічності, вселяє в душу заразливу радість, кине божої небесної голубизни в очі, карбує в часі й просторі сміх і плач, увічне тимчасову ідентичність» (Ткачук 2002, 54). У філософському дискурсі автора віра в Бога, орієнтування на християнські цінності, поняття честі та совісті є критеріями оцінки справжнього змісту буття людини на землі.

Тож, осердям філософської доктрини митця є людина, яку він трактує як «самобутній мікрокосм». У новелі *Я і тінь* першоособовий наратор у дискусії з Тінню, що є віддзеркаленням його власного, прихованого «Я», шукає відповіді на одвічні запитання людства: хто така людина; який сенс її життя; що означає бути мудрим; яку роль у житті людини відіграє честь і совість тощо. Персоніфікований образ Тіні закликає «опонента», поета за покликанням, який зневірився в житті та думає про самогубство, стати «на мить філософом» і врешті наводить такі аргументи: «...на мою думку, могутньою людиною є та, яка перемагає, насамперед, сама себе...» (Ткачук 2002, 34), «кожна людина обмежена законами, але розкута думками» (Ткачук 2002, 34) або «той, хто в стані ходити, хай не волочиться, бо він ніколи не добереться до джерел життя і не зрозуміє, чому його власне життя може бути трагедією чи комедією» (Ткачук 2002, 35).

Отже, філософічність є прикметною ознакою прозового письма С. Ткачука. Художня думка автора розгортається насамперед у полі екзистенційного філософування й осмислення таких одвічних питань, як

життя/смерть/безсмертя, сенс людського буття, вибір, щастя тощо. Наскрізною в малій прозі письменника є проблема швидкоплинності людського життя. У цьому контексті окреслюється всебічно трактована прозаїком концепція часу. У цілому ж, розгляд творчого доробку С. Ткачука крізь призму філософського дискурсу дає змогу оприаявити найбільш виразні риси його індивідуального авторського стилю.

Література

1. Безнюк, Д.К., Грищанов, А.А., *Смерть // Новейший философский словарь*, Минск: Книжный Дом, 2003, с. 926-927.
2. Василік, Любоп, *Українська поезія Румунії другої половини ХХ ст. (тематично-жанрові та стильові особливості)*, Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 2001.
3. Кремень, В.Г., Ільїн, В.В., *Філософія: мислителі, ідеї, концепції*: Підручник, Київ: Книга, 2005.
4. Костенко, Ліна, *Вибране*, Київ: Дніпро, 1989.
5. Кротков, Евгений, *Философия как текст, мышление и коммуникация*. Режим доступу: <http://discourseanalysis.org/ada15/st99.shtml#> (28. 05. 2019).
6. Кушнірик, Іван, *Українське слово в Румунії // Жовтень*, 1989, №7 (537), с. 121-123.
7. Михайловська, Наталія, *Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософування в українській літературі ХІХ – першої половини ХХ ст.*, Львів: Світ, 1998.
8. Михайлюк, Михайло, *Слово про слово*, Бухарест: Критеріон, 1983.
9. Потапенко, О., *Шлях (путь, дорога) // Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди, 5-е вид., Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015, с. 886-887.*
10. Соловей, Елеонора, *Українська філософська лірика*, Київ: Юніверс, 1999.
11. Сорока, Петро, *Степан Ткачук: літературний портрет*, Тернопіль : Сорока, 2005.
12. Ткачук, Степан, *Вибрані твори*, Т.2, Бухарест: Мустанг, 2002.
13. Трайста, Михайло Гафія, *Степан Ткачук: «Поет, що заблудив назавжди у світській бучі...» // Під сузір'ям слова. Публіцистика*, Бухарест: RCR EDITORIAL, 2018, с. 68-72.